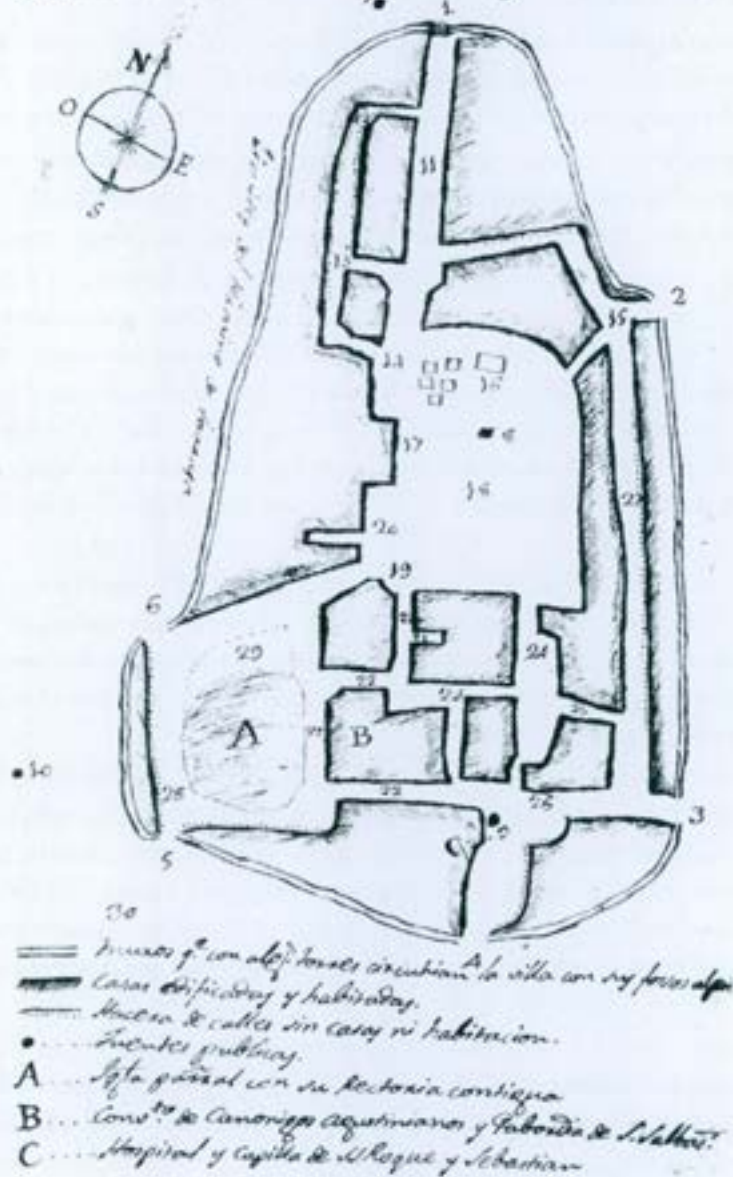

APROXIMACIÓ ALS ORÍGENS I AL CREIXEMENT DE SABADELL

Plan de la vila de Sabadell en el segle XVI

Sabadell com a realitat urbana és un fet relativament modern, ja que va néixer molt més tard que altres pobles del Vallès. Hem de tenir en compte que el primer document en què s'esmenta el seu nom —el «forum Sabatelli»— és una escriptura que data de l'any 1111.

Tot i que Sabadell, doncs, no es pot considerar un poble mil·lenari, el seu entorn, el seu poblament sí que pot rebre aquest adjectiu.

Per aquesta raó els orígens de Sabadell s'han de cercar en aquest territori sobre el qual s'assenyalaria més endavant la vila, i la caracterització primigènica la trobarem en la dualitat existent entre les dues realitats d'aleshores: la zona compresa pel Castell d'Arraona, i el pla, amb l'església de Sant Salvador d'Arraona, i el mercat. Tal com diu Josep Rosell, es podria dir que la progenitora de Sabadell fou Sant Salvador d'Arraona, i el «pare» el Castell d'Arraona.

LA CONDICIÓN GEOGRÀFICA

Si tal com diu Miquel Carreras, el lloc genera la població, una aproximació a la història de Sabadell ens portarà en primer lloc a dedicar uns moments a l'entorn geogràfic. És precisament aquesta situació geogràfica la que caracteritzarà el naixement i el posterior creixement de la vila.

Segons Vicens Vives,¹ en analitzar els factors geogràfics que influïren en el desenvolupament de la ciutat, dos són els trets que caracteritzen des d'un punt de vista geohistòric la vila de Sabadell i la comarca del Vallès. Primer, la seva posició de corredor; i segon, l'ésser un poble de frontera.

Sabadell, a l'igual que tantes altres poblacions catalanes, es troba enmig d'un corredor. La importància de viure en un corredor és ben clara: pel passadís és per on passa la gent. En el nostre cas, invasors que han vingut tant del nord com del sud, invasors que han portat influències i tensions de tota mena, però també estímuls i innovacions. Com a conseqüència d'això, el caràcter que s'ha anat formant en aquesta gent és el més llunyà a la passivitat. És evident que viure en un lloc de pas no predisposa a adormir-se, ni a conformar-se, sinó tot el contrari. Intranquil·litat i resistència són mots que formaran part del ser de la gent. En definitiva, un bon motor per a fer història.

El corredor català significarà pels seus habitants el lligam amb Europa i per tant, a l'edat mitjana i moderna, el lligam amb el món, el lligam amb la història universal. Andreu Castells ens diu: *«Per l'esmentat corredor hem rebut exiliats que ens han ensenyat nous coneixements; hem rebut matèries indispensables per a les nostres indústries; hem rebut mètodes nous de treball i d'estudi i doctrines socials i polítiques».*²

El segon factor geohistòric que ha caracteritzat el naixement de Sabadell ha estat l'ésser un poble de frontera. Entre els segles VIII i XI Sabadell, a l'igual que d'altres territoris catalans, es troba en una zona fronterera enmig de dos mons socials i culturals molt diferents. Al nord, el món dirigit per l'imperi carolingi, en el qual Catalunya formava part a partir de l'anomenada Marca Hispànica. Aquesta era l'extrem sud de l'imperi carolingi. A la part meridional hi trobem les terres sarraïnes, amb les quals necessàriament s'hi tenien relacions, però que configuraven un món ben diferent.

El viure, doncs, entre dos mons dona lloc a una inestabilitat que, per Vicens Vives, es tradueix en una formació social concreta que marca els pobles que s'hi troben. Aquesta formació social es constitueix a partir del servei com element essencial. I que Josep M. Salrach³ caracteritza com un nou model de societat proper al feudalisme, on parentiu i solidaritat de grup presideixen les relacions socials. Comunitat i solidaritat són els trets que marcaran l'origen col·lectiu de la població.

EL NAIXEMENT DE SABADELL

Entorn el segle X la vila de Sabadell no existia encara, però en el territori vallesà s'hi vivia. Naturalment, les zones poblades eren les que corresponien als enclaus que permetien una fàcil defensa i vigilància. L'exemple ens el dóna el massís de Sant Llorenç del Munt; una zona muntanyenca, perifèrica, que serveix de fàcil refugi i amb un clima semblant al que estaven acostumats els repobladors que provenien de l'interior del país. Com a contraposició, a la plana tan sols destacaven les viles de Terrassa i Sant Cugat.

El primer creixement de la vila de Sabadell es produirà a partir del segle XII en un context històric on les tensions frontereres ja han disminuït. La frontera sarraina es retirarà més al sud i això farà que la població pagesa es traslladi a les zones més baixes i més fèrtils, tal com anys enrera ho havien fet els pobladors del voltant, arrelant a les viles de Llinars, La Roca, Caldes de Montbui, San Feliu de Codines i Castellar del Vallès.

El terme d'Arraona oferirà en aquests moments —donada la seva relativa tranquil·litat— un lloc adient per a l'establiment de la població, i podríem dir que, en conjunt, el Vallès, entre els segles X i XII, fixa la seva estructura poblacional definitiva.

Segons Josep M. Salrach⁴ els repobladors baixaren de les muntanyes per establir-se en les millors terres i formar les primeres comunitats rurals. Aquests escolliren les runes d'antics llogarrets, i iniciaren la reconstrucció de les velles esglésies, la consagració de les quals venia a donar existència legal a cada localitat. Altres formes de poblament foren l'establir-se a redós d'un senyor feudal, entorn al castell que apareix com a símbol d'identitat.

El pla d'Arraona oferia, dins l'àmbit del Vallès, tot el necessari per a l'assentament d'una població. Comptava amb extensions suficients per conrear un agricultura cerealícola. I, sobretot, amb el riu, que possibilitava en primer lloc una agricultura intensiva i en segon lloc oferia la possibilitat de desenvolupar tasques industrials, tot aprofitant la seva força motriu. Aquest és el motiu perquè la indústria agrícola —els molins fariners—, la indústria tèxtil i la indústria paperera s'hi desenvoluparen amb certa facilitat. Per tant, no ens ha d'estranyar que aviat Sabadell prengui importància, sobretot quan compta, a més del que ja hem esmentat, amb una important xarxa de camins que la travessa, fet que comportarà el trànsit de població i de mercaderies.

La plasmació pràctica d'aquest conjunt de circumstàncies es traduirà en la creació d'un centre d'intercanvi que, juntament amb l'església de Sant Salvador, suposarà l'inici d'una concentració de població i el germen de la futura vila de Sabadell. La capella de Sant Salvador es trobava situada a l'indret de l'actual parròquia de Sant Feliu i fou construïda abans del 1054. La citada capella se la va conèixer per diversos noms: del Mercadal, Sant Salvador d'Arraona i finalment Sant Salvador de Sabadell. El 1076 tingué lloc la seva consagració a càrrec del bisbe de Barcelona. I per mantenir la capella fou creat l'alou anomenat de la Pabordia de Sant Salvador, la qual, per tant, no havia de pagar càrregues feudals al senyor del castell d'Arraona. El citat alou reunirà el nucli urbà de la futura vila.

L'arrelament d'un «forum», d'un espai destinat a mercat en una cruïlla de camins —el de Rubí i Martorell a Mollet i La Roca, i el de Sant Cugat i Barcelona a Caldes i Granollers— és el resultat d'aquesta nova situació: «*Al món intermitent de guerres i frontera hi corresponia el Castell d'Arraona; ara al món agrícola hi correspon un mercat, on els pagesos puguin baratar-se els productes*».⁵

El mercat neix com un centre agrícola comarcal, amb un gran moviment de mercaderies pro-

duït pel trànsit quotidià que atravesa la cruïlla de camins. I aviat el mercat no serà tan sols de caràcter agrícola, sinó que tindrà importants tasques de crèdit i tràfic.

Neix, doncs, un nucli amb una clara vocació comercial, producte de les necessitats dels pagesos del voltant, si bé la importància inicial del nucli és més aviat escassa ja que li mancava una tradició i, naturalment, no podia competir amb altres nuclis que en tenien, com per exemple, Granollers amb la seva posició central en el Vallès oriental; o Terrassa, que gaudia d'antiguitat i d'importància des dels temps gòtics. Sabadell, en canvi, neix de nova planta, i compta amb una sèrie d'entrebancs com són el fet d'aixecar-se en un terreny problemàtic, massa a prop del terme de Terrassa, gairebé podríem dir que neix a casa dels altres —hem de tenir present que els límits de Terrassa arribaven a l'indret de l'actual Plaça de l'Àngel.

L'altre problema és que exercirà la competència al vell nucli d'Arraona. Cal pensar que la vida a baix el pla, al voltant de l'església i el mercat, era molt diferent a l'ordre feudal que es vivia al voltant del Castell d'Arraona. Mentre uns tenien una base pagesa, els altres, situats entorn l'església, es dedicaven a tasques comercials i industrials, lluny del control que exercia el castell. Tot plegat suposava el desenvolupament d'una concentració urbana dins la ruralia, la qual cosa és de suposar que provocava repetides tensions, sobretot quan el nou nucli anava adquirint una importància notable, passant per damunt de la seva progenitora.

Tan gran fou l'atracció de Sant Salvador d'Arraona que en el 1373 el rector de Sant Feliu d'Arraona, aprofitant una absència del paborde, baixà al pla i s'establí a la capella de Sant Salvador, allà on tenia la major part dels feligresos. A partir d'aquest moment comença a utilitzar-se com a parròquia i canvia el nom pel de Sant Feliu de Sabadell.

EL PAS A L'EDAT MODERNA

Les paraules de Miquel Carreras ens introdueixen en els problemes amb els quals s'haurà d'enfrontar la vila de Sabadell durant els segles XV, XVI i XVII: *«Tres centúries que s'ocupen de l'extensió i enfortiment d'una autoritat municipal zelosa, provident, interventora, exigent de l'activitat dels sabadellencs obligats a servir al comú en múltiples càrregues, batalladora i en litigi continu contra els residus de la feudalitat —des de la batllia natural a les rendes de la terra, passant per la cùria i la notaria— i orgullosa, en quan només s'inclinava dintre l'esfera parroquial que gestionava i presidia»*.⁶ La preocupació principal de la vila és la d'aconseguir afermar la seva personalitat i, per damunt de tot, assolir una representació i un govern propi.

Result, tal com hem vist, el problema de comptar amb dues esglésies cal trobar ara la solució a les relacions amb els senyors feudals i aconseguir el pas del municipi a la Corona, car això últim presentava més garanties de desenvolupament i respecte. Aquest fet s'esdevindrà per primer cop el 1366, però no serà definitiu fins arribar el 1474, després d'haver estat, entre altres, en mans de la ciutat de Barcelona.

El creixement durant aquests segles és lent, però progressivament s'abandona l'aire de certa provisionalitat que tenia el nucli per iniciar la construcció de la futura ciutat. Aviat es configura un teixit urbà que ultrapassa l'entorn de la vella església de Sant Salvador. A l'antic focus d'atenció que era la casa del Paborde —documentada des del 1101— i entorn a la qual s'arremolinaren les primeres construccions en forma radial, se n'hi afegiren d'altres, amb les quals s'inicia l'allargament dels carrers, i es formen petits barris, fins i tot fora muralles, seguint el traçat dels camins d'entrada a la vila.

Al mateix temps hi ha la preocupació per la dotació d'uns serveis dels quals la vila estava molt mancada. A més de l'Hospital, que funcionava des del segle XIII, es procurà la portada d'aigües i la vila comptà des del segle XV amb uns safareigs i fonts públiques. I, pel que fa al govern municipal, és en el segle XIV quan es parla de la Universitat de Sabadell amb els Consells, els Jurats i els Prohoms. El creixement afectarà també la capella de Sant Feliu, que serà enderrocada l'any 1403 per construir-la més gran. Igualment el mercat adquirirà major importància, eixamplant la seva àrea d'influència, els límits més extrems de la qual arribaran a poblacions com Monistrol de Calders, Castellterçol, Lliçà, Montornès, Tiana, Martorell i Olesa.

Pel que fa a la seva primitiva indústria, cal destacar l'arrencada relativament tardana en relació a la resta del país. De tota manera, ja des del segle XII començà l'artesania dels draps i sorgiren els primers molins drapers. El pas del riu Ripoll per la vila és cabdal per a tot aquest procés, ja que les seves aigües seran canalitzades per sèquies —la més important, la Monar o Molinera, construïda ja en el segle XI pels monjos del Monestir de Sant Llorenç del Munt—, possibilitant la instal·lació de molins fariners, primer, i a continuació drapers, a la seva vora.

Ja en el segle XIII trobem una estructura més industrialitzada de la fabricació local de draps, com ho demostra el fet que en aquell segle els molins de gra ja tenien servei per al batanat i acabat dels draps i l'art del teixit esdevenia una tasca quotidiana a la vila, amb l'elaboració de productes com els cadins, els fustans de lli i els panni. S'ha de dir, però, que en tot aquest incipient desenvolupament de la indústria manufacturera també hi van tenir molt a veure les disposicions de la Corona encaminades a la protecció i regulació d'aquesta activitat.

D'aquesta manera, l'activitat manufacturera va desplaçant de mica en mica les tasques agrícoles, i ja en el segle XIV un dels molins del Ripoll s'especialitza en el batanat de manufactures tèxtils i comencen a aparèixer en els documents els primers noms propis de paraires sabadellencs.

A mitjan segle XIV, Sabadell viurà una conjuntura desfavorable amb la pesta negra, que minvarà fortament la població, provocant un retrocés en tots els aspectes de la vila. Haurem d'esperar al segle XVI perquè Sabadell iniciï una nova fase d'expansió.

Aquesta nova fase vindrà marcada per una sèrie de factors: en primer lloc, el fet que Catalunya entri en contacte indirecte amb la ruta de l'or americà. L'or que es dirigeix cap els centres europeus, passa per Catalunya i aquesta afluència de diners provocarà un auge econòmic amb un benefici generalitzat del qual Sabadell també se n'aprofitarà. En segon lloc, l'establiment, en el propi terme, de teixidors provinents de les grans ciutats com Barcelona, espantats pel naixement del bandolerisme i per la manca de llibertat que significa l'adscripció a un gremi; i en darrer terme, i, com a fet més destacat, la vinguda de població francesa que significarà la modernització de la indústria. Vicens Vives ressaltava la importància d'aquesta immigració francesa, no tan sols per a Sabadell, sinó per a tot Catalunya, tot indicant que «*constitueix la triple font de la nostra sang*», amb un pes semblant al que puguin haver tingut els pobladors pirinencs o els primitius ibers. La importància de la immigració francesa a Sabadell s'observa en el fet que les dues terceres parts de la seva població eren d'arrel francesa, provinents de les regions occitanes de Foix, Tolosa o Llimotges i de les de França, Tours, Orleans, Angers i Sens.

Serà, doncs, en aquest segle XVI quan veritablement la vila de Sabadell tindrà el seu rellançament, que la portarà a una progressiva creixença i al seu coneixement tant a l'interior com a l'exterior del país. Aquest impuls es basa en el desenvolupament d'una indústria manufacturera, que materialitza la transformació dels molins fariners en molins drapers. Aquest fet significa que poc

a poc els molins no tan sols es dedicaran a moldre blat, sinó que també contribuiran a la fabricació dels teixits. Les feines agrícoles comencen a deixar pas a les feines artesanals, industrials i comercials.

ELS PARAIRES

La figura clau en tot aquest procés és el paraire. Si definim la figura del paraire com l'home dedicat a la compra de llana en brut, que després la dona a teixir i posteriorment fa l'acabat de les peces de roba i la comercialitza, podrem entendre la gran diferència que hi havia entre un teixidor, que treballava per a la seva família, i el paraire, que podríem dir que ja incorporava un element empresarial i directiu, amb una visió molt més general de tot el procés draper.

L'extensió de la figura del paraire durant el segle XVI farà donar, en poc temps, un tomb al caràcter de la vila. La seva importància queda ben palesa en el fet que ja en el 1559 es funda el Gremi de Paraires. Aquest agrupament dels paraires sabadellencs permetrà la primera reglamentació de les seves tasques i la creació de serveis col·lectius com ara les instal·lacions de tints i, posteriorment, d'estricadors i rentadors de llana.

Les motivacions que van moure els paraires sabadellencs a la seva agremiació queden ben clares en les primeres ordinacions de la corporació, entre les quals podríem destacar el fet que tot paraire de la localitat tenia l'obligació d'agremiar-se i de marcar els seus draps amb un segell, registrant-los tot seguit en el llibre dels Còsols del Gremi; l'obligació que tot aquell que importés llana al menys l'havia de fer tenyir i aparellar pels obradors de la vila i passar un control de qualitat a càrrec dels Còsols del Gremi que havien de donar la seva aprovació; o el fet d'establir unes obligacions mútues entre teixidors i paraires —dos grups permanentment enfrontats per les seves diferents necessitats— en les quals s'establí que tot teixidor que teixís una peça per a fora de la vila, n'havia de teixir una altra per a un paraire local, i a la inversa, que tot paraire no podia donar en cap cas feina a un teixidor forani sense abans haver-la ofert a un teixidor de la vila.

Del conjunt d'aquestes ordinacions, queda clar que s'estableix un control molt estricte sobre l'activitat manufacturera de la vila en mans del Gremi de Paraires, que a partir d'aquest moment supervisarà tot el procés. No cal negar, però, que tot plegat serà en bona part responsable dels ràpids progressos que s'observen en l'activitat tèxtil de la població durant aquells anys de la segona meitat de segle.

Un exemple d'aquest progrés serà la projecció exterior que adquirirà la indústria local, a través d'aquest Gremi de Paraires. Les exportacions de teixits de llana arribaven a diferents països de la Mediterrània catalana. S'establiren convenis amb els «Prohoms de Mar» i es crearen «botigues de comanda» a Barcelona. Les illes de Còrsega, Sardenya i Malta, els països de l'Orient Proper, els reialmes italians —Palerm, Gènova i Nàpols—, les províncies de Flandes i els Països Baixos, sobretot Holanda, foren els diferents mercats als quals arribaren els teixits fabricats a Sabadell, un dels quals, la «baieta de Flandes», era potser el més apreciat, donada la seva gran qualitat, i aportava gran fama a la vila de Sabadell, a la vegada que manifestava la gran influència francesa, que fou la que aportà aquest nou sistema de treball i la nova tecnologia necessària per a la seva elaboració.

L'esplendor comercial troba el seu reflex en la consciència vilatana que per primer cop es preocupa de l'establiment del casc urbà i de la necessitat d'uns edificis públics. Així com també en la necessitat d'associar-se, com és el cas dels teixidors, que seguiran el mateix camí que els paraires i d'aquesta manera tindran el seu propi gremi després dels litigis amb els paraires, els quals

pretenien seguir controlant tot el procés, sense adonar-se que els teixidors ja havien esdevingut per si sols una mena de fabricants. En el segle XVIII s'esborraran definitivament les diferències entre paraires —considerats aquests com una classe industrial superior— i els teixidors, que poc a poc, com ja hem dit, passaran a controlar tot el procés industrial. Serà un segle marcat pel naixement del «fabricant» tal com s'entén modernament —ho manifesta el canvi de nom del Gremi de Paraires pel de Gremi de Fabricants l'any 1769— i també pel canvi en l'orientació del comerç. Es produeix un retrocés del comerç exterior i un replegament cap a la pròpia península, cercant ara els nous mercats a l'interior del país.

Malgrat aquesta projecció, Sabadell no deixarà de ser un centre més. Hem de tenir en compte que a Espanya la tradició de la indústria llanera es trobava molt arrelada i que existien centres amb una gran tradició. Per tant, al llarg dels segles XVII, XVIII i XIX Sabadell, com també la veïna Terrassa, van haver d'anar guanyant posicions fins arribar a esdevenir els grans centres de producció de la indústria llanera. A l'esforç i a la tenacitat dels seus habitants s'hi combinen uns factors que afavoreixen el seu desenvolupament. Entre aquests hi trobem les bones comunicacions que s'hi podien establir i l'existència d'un curs d'aigua, en aquest cas el riu Ripoll, que permetia el desenvolupament de les indústries.

D'aquesta manera Sabadell, al compàs de les grans transformacions que comporta tot procés industrialitzador, esdevé una ciutat contemporània, amb unes noves formes de vida i pensament, sense oblidar, però, els orígens i el que l'ha feta créixer.

1. Vicens Vives, Jaume. *Sabadell en la història Universal*. Sabadell, 1962.
2. Castells, Andreu. *Breu història de Sabadell*. Sabadell, 1980. p. 13.
3. Salrach, Josep M. *Història de Catalunya*. Dirigida per P. Vilar. Volum II. Barcelona, 1987.
4. Salrach, Josep M. *op. cit.*
5. Castells, Andreu. *L'art sabadellenc*. Sabadell, 1961. p. 103.
6. Carreras, Miquel. *Línies d'història ciutadana*. Sabadell, 1930.